

ANMELDELSE

Tarjei Leer-Salvesen dokumenterer hvordan olje fra norske skip forlenget apartheidregimets levetid.

Som man reder

Først i 1994 tok det sørafrikanske apartheidsystemet slutt. Det var mer enn 40 år etter FNs Menneskerettighetserklæring og 30 år etter FN-konvensjonen om apartheid som en forbrytelse. I tillegg til å undertrykke flertallet i eget land, okkuperte sørafrikanske styrker Namibia og førte krig mot både Angola og Mosambik. Motstanden mot regimet var sterk, men rasistdiktaturet fikk god hjelp fra vestlige stormakter i form av våpen, investeringer og veto mot sanksjoner.

Den sørafrikanske krigsmaskinen hadde ett svakt punkt: Den trengte store mengder olje til transport, stridsvogner og kampfly. Både før og etter sjahens fall i 1979 var Iran viktigste leverandør. Men ingen var så ivrige transportører – eller profitører – som norske skipsredere, slik gravejournalisten Tarjei Leer-Salvesen nå har doku-

SAKPROSA
Oljefrakten.
Da norske redere brøt boikotten av Sør-Afrika
Tarjei Leer-Salvesen, i samarbeid med Mikal Lerøen Olsen
Res Publica
2025, 189 sider

mentert ned til hvert enkelt skipsanløp. Der fartøy flyte kan, er Fredriksen, Bergesen, Dahl, Høeg, Ugland, Rasmussen, Hansen-Tangen og Mosvold førstemann. Den siste av dem er også kjent for sine uttalelser om hvor bra «de innfødte» hadde det.

Forfatteren kan trekke vekslar på kartlegging i regi av Fellesrådet for det sørlige Afrika og Shipping Research Bureau i Amsterdam, og har fått bidrag fra Mikal Olsen Lerøen. Resultatet er ei oppvisning i triks for å forfalske papirer, oppgi gale anløpssteder, dekke til skipsnavn, endre kallesignaler og la lasten skifte eiere underveis. Mellom 1979 og 1987 foregikk mer enn 40 prosent av oljefrakten på skip med norske eiere. Det var i strid med FN-flertallets oppfordringer om oljeembargo, noe fredsprisvinner Desmond Tutu kalte «blodpenger».

Det som gjør «Oljefrakten» til et solid nybrottsarbeid, er at Leer-Salvesen har trålet arkivene etter Strategic Fuel Fund og

intervjuet en stolt leder, Kobus van Zyl. Han har også fått flere sjøfolk i tale. Fraderhold lyder det unisont: Vi gjorde ikke noe i strid med norsk lov, det er politikernes oppgave å bestemme hva som er rett og galt. Etter min mening burde forfatteren derfor ha gjort mer for å forklare hvorfor så lite skjedde for i 1987, da sanksjonsloven stoppet transport av råolje, men tillot lukrative leveranser av raffinerte produkter. Det er ikke overraskende at Høyre hadde tett bånd til redernæringa, men Aps handelsministre, enten de het Reiulf Steen eller Hallvard Bakke, brukte de samme talepunktene. De viste til sanksjonsmotstand fra Sjømannsforbundet og LOs internasjonale kontor, med det velkjente argumentet: Gjør ikke vi det, overtar andre. Og for en handelsminister fra KrF var tonnasje viktigere enn teologi, trass i sterke krav fra store deler av Kirken.

Norge ga humanitær bistand til frigjøringsbevegelsen ANC's flyktningleirer i nabolanda, men «Oljefrakten» viser hvordan norske regjeringer med åpne øyne lot våre redere forsyne flyene med olje for å bombe de samme leirene. Slik minner Leer-Salvesens grundige graving oss på at dobbeltmoral er en utbredt øvelse. Han reflekterer også nyansert over sanksjoners betydning overfor Russland og Israel. Men han kunne nok ha gravd litt mer for å finne ut hvorfor de store partiene lot rederne drive omfattende transport av olje til Sør-Afrikas krigsmaskin, og slik være med på å forlenge apartheidsystemets levetid.

Tore Linné Eriksen
bokmagasinet@klassekampen.no

ANMELDELSE

Trangen til å vende hjem utforskes i en følsom, språklig sterk debutroman.

Anger og årstid

Mette Paust-Andersens debutroman «Eller havet» åpner med en kort refleksjon: Jegets foreldregenerasjon «ble værende», mens hennes generasjon flyttet vekk, jaktende på noe annet. Dette andre viste seg å være det samme, bare andre steder, og jegets generasjon endte opp fremmedgjort og rotløs: «Til slutt er det som om alle vi møter, ligner folk vi allerede kjenner, som om vi kjenner alle disse vilt fremmede i kraft av andre, som om alle vi møter, er noen vi kjenner som alle.» Etter dette begynner romanens hoveddel 'Mot vinter', der nostalgi viser seg som løsrivelsens bakside.

ROMAN
Eller havet
Mette Paust-Andersen
Bonnier
Norsk forlag
2025, 158 sider

Jeget er en kvinne bosatt i Bergen. Hun lider av sykkelig hjemlengsel, til oppvekstens Stavanger: «Hjemmet mitt er en magnet, det trekker i meg, trekker fargene ut av leiligheten jeg bor i, ut av byen, trekker all oppmerksomhet mot seg selv og står der, fargesterkt og lysende.» Situasjonen forhindrer henne fra å følge denne lengselen. Hun er bundet av familielivet, av de andres røtter.

Noen tekster krever at man tilpasser temperamentet sitt for å få tilgang til, og glede av, det som står. For meg er «Eller havet» en slik tekst. Tonen gjenspeiler jegets depressive tilstand, det negativt fikserte blikket, en stum livsfølelse. Tidvis forårsaker det utålmodighet underveis i lesingen, særlig i partier der oppussing og leilighetssalg blir årsaker til jegets utilfredshet. Dvellingen foregår innenfor velstandens grenser. Samtidig blir jeg aldri virkelig rastløs som leser, og det tror jeg først og fremst kommer av Paust-Andersens språk.

Selv om romanens stemning er konsistent fra start til slutt, er setningene preget av stor variasjon og noen formuleringer er overraskende, men likevel logiske – jeg vil oppholde meg i de en liten stund: «Jeg kan si noe, eller jeg kan la være å si noe, det betyr ingenting, det gjør ingen forskjell. / Jeg blir feit eller tynn, jeg vet ikke, jeg er i dynene, som fjell.»

Desuten gis det gradvis mer og mer plass til gjengivelsen av en parterapeuts

innspill, som slipper til et ansvarliggjørende perspektiv. Parterapeutens ord lander tungt på sidene: «Parterapeuten sier: Du er på besøk her, / på besøk der, / du er verken her eller der. / Du har ikke festet deg noe sted. / Du må feste deg.» For er nostalgi utelukket noe man rammes av, eller kan det også være noe man selv forårsaker? Eller handler det om noe enda enklere, at man ofte vil ha det man ikke kan få?

Kroppen har forledet meg. Den var så rastløs, den ville videre og videre og videre. Den ble forelsket, ble gravid, fødte barn, og nå vil den hjem igjen. Den bar ikke forutsatt konsekvensene, at det ikke lar seg gjøre.

Nostalgien innebærer også en slags avvising av familien hun lever med, og etter hvert trer faren for brudd fram fra andre enn henne selv. Som parterapeuten advarer: «Det er ingen som i lengden orker å høre på en dame som lengter hjem til en annen by i det samme landet som hun kommer fra.» Man kan notere seg at utspillet potensielt er en metakommentar til romanen, uten at jeg vil si at den rammes av det. Til det er det for bevegelig og åpent innenfor den havblå stemningen. Ikke minst er den korte og avsluttende delen 'Mot vår' løfterik og åpen, uten at det virker framtvunget eller utroverdig. Simpelthen bare fint.

Emilie Jobson Godal
bokmagasinet@klassekampen.no